

ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΦΟΡΕΣΙΑ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

Η λευκαδίτικη γυναικεία λαϊκή φορεσιά , χαρακτηριστική πιο πολύ για τη λιτή , απέριτη και κομψή γραμμή της , παρά για τα απειράριθμα κεντήματα , τα πολλά κοσμήματα και την φανταχτερή παρουσία , που χαρακτηρίζουν τις φορεσιές πολλών άλλων περιοχών , φορέθηκε πεισματικά μπορεί να πει κανείς , από όλες τις χωρικές ως τα τέλη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου , κι απ΄ τις γυναίκες των λαϊκών τάξεων της πόλης ως το 1920-25. Μετά τον πόλεμο , βέβαια τα πράγματα άρχισαν να αλλάζουν . Άλλοι παράγοντες δυναμικότεροι , η εξελικτική πορεία των γεγονότων , οικονομικές και κοινωνικές μεταστροφές , μας οδηγούν σε νέους δρόμους , φέρνοντας την αλλαγή των καταστάσεων και συνηθειών.

Ο εμφύλιος πόλεμος , η οικονομική δυσπραγία του πληθυσμού οδήγησαν στην μετανάστευση και όπως είναι φυσικό οι γυναίκες που μετανάστευσαν πέταξαν την τοπική τους ενδυμασία και φόρεσαν τα ευρωπαϊκά. Όσο για τη νεώτερη γενιά την μετακατοχική , δεν γίνεται λόγος. Οι νέοι προτίμησαν άνετα την καλύτερη ζωή και η προσαρμογή τους στάθηκε εντελώς ανώδυνη. Τώρα τα περισσότερα αγόρια και κορίτσια των χωριών άρχισαν να φοιτούν στο γυμνάσιο της πόλης και η εγκατάλειψη της τοπικής ενδυμασίας γενικεύτηκε.

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι οι άνδρες απόδημοι δεν έχουν κανένα πρόβλημα με την φορεσιά τους γιατί η παραδοσιακή ενδυμασία των ανδρών είχε πάψει προ πολλού να φοριέται. Και συγκεκριμένα : στην πόλη έπαψαν να την φορούν ήδη από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα , ενώ στα χωριά την φορούσαν ως τα 1920-25. Οι πόλεμοι του 1912-22 ήταν αποφασιστικός παράγοντας να πάψουν οι χωρικοί να φορούν τις βράκες και να μπουν στα «στενά» , να ντυθούν φράγκα .

Κάτω από αυτές τις συνθήκες η τοπική λαϊκή φορεσιά έχασε οριστικά την μάχη και θεωρείται πια σαν κάτι το ξεπερασμένο. Μόνο οι ηλικιωμένες γυναίκες των χωριών την φορούν σήμερα. Και μπορεί κανείς να προβλέψει με σιγουριά , πως μόλις απέλθει η σημερινή γενιά των ηλικιωμένων , τα λευκαδίτικα θα αποτελέσουν και αυτά ένα παρελθόν χωρίς επιστροφή και μια ανάμνηση για παλιές ιστορίες.

Το σημαντικό είναι ότι τουλάχιστον η φορεσιά φοριέται ακόμη και σήμερα και οι περιγραφές που θα ακολουθήσουν βασίζονται στην πραγματική εικόνα και όχι σε εικασίες.

ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ ΜΕ ΦΟΡΕΣΙΕΣ ΑΛΛΩΝ ΧΩΡΩΝ

Σημαντικές ομοιότητες παρουσιάζει η λευκαδίτικη φορεσιά με την Ισπανική της περιοχής των Πυρηναιών , με της Τουλούζης από την Νότια Γαλλία και πολύ περισσότερο αυτή της πόλης της Foggia από την Νότια Ιταλία όπου εδώ έχουμε ομοιότητα και στην ανδρική φορεσιά.

Είναι ολοφάνερη η επίδραση που δέχτηκε η νεότερη γυναικεία φορεσιά της Λευκάδας από τα δυτικά πρότυπα. Και η επίδραση αυτή συντελέστηκε μέσω Βενετίας μιας και τα δυτικά πρότυπα άρχισαν να διεκδικούν θέση στην Λευκαδίτικη φορεσιά χρονικά εκεί κοντά με το τέλος της Βενετοκρατίας στην Λευκάδα.

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΞΕΝΩΝ ΠΕΡΙΗΓΗΤΩΝ

Στα 1795 επισκέφτηκε την Λευκάδα ο Γάλλος διπλωμάτης Andre' Grasset Saint - Sauver και στις πληροφορίες του διαβάζουμε : « οι γυναίκες , ωραίες και γενικά ελεύθερες έχουν αδυναμία στα στολίδια και στη πολυτέλεια . Όλα τα φορέματά τους είναι κεντημένα με μάλαμα , ασήμι και μετάξι».

Στα 1822 έφθασε στην Λευκάδα ως περιηγητής ο Άγγλος ποιητής και ζωγράφος William Blake. Η επίσκεψη συνέπεσε με τις εορταστικές εκδηλώσεις που γίνονταν στη πρωτεύουσα με την ευκαιρία των γάμων του πρίγκιπα Wales και της πριγκίπισσας Αλεξάνδρας. Το βράδυ της επίσημης γιορτής δόθηκε δείπνο στο Διοικητήριο , όπου είχαν προσκληθεί οι ευγενείς της πόλεως και οι πρόκριτοι των χωριών , και περιγράφει τις φορεσιές που είδε εκείνη την βραδιά .Αναφέρω απόσπασμα της περιγραφής: « Μερικές κυρίες της παλιάς σχολής ήρθαν με την εθνική στολή και ήταν πιο ενδιαφέρουσες. Οι ενδυμασίες που φορούσαν ήταν πολύ παλιές και περισσότερο βυζαντινές παρά ελληνικές. Τα φορέματα αυτά ήταν από μετάξι αλλά χωρίς μεγάλη ποικιλία χρωμάτων. Στον ποδόγυρο είχαν χρυσά κεντήματα σε φάρδος μισής ίντσας. Τα φορέματα δεν φοριόνταν με κρινολίνα , έπεφταν όμως πλούσια στο χόμα. Πίσω από τον λαιμό άρχιζε και έπεφτε ένα δεύτερο φόρεμα , κάτι σαν μακριά φτερά , με χρυσά κεντήματα του ίδιου είδους και στο ίδιο πλάτος. Τα μανίκια είχαν παράξενα σχήματα , και από τον αγκώνα μέχρι τον καρπό ήταν πολύ στενά. Στον αγκώνα υπήρχε ένα διπλό χρυσό σιρίτι. Αυτά τα σιρίτια είχαν σχήμα διαφορετικό από τα άλλα του φορέματος. Πάνω από τον αγκώνα το μανίκι είχε σχήμα μικρού μπαλονιού με πολλές πτυχές. Το μαντήλι του κεφαλιού ήταν ένα μακρύ ύφασμα από λεπτό λινό και δαντέλα που κρέμονταν πίσω και κάτω από την μέση. Στην αριστερή πλευρά του κεφαλιού υπήρχε ένα χρυσό στολίδι ή φεσάκι , σαν όστρακο και βαλμένο έτσι , ώστε να αποτελεί μέρος του στολισμού των μαλλιών .

ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΦΟΡΕΣΙΑΣ

1. Συντρόφι ή βρακί :

Σε καταγραφή του 1750 (χωρίο Πλατύστομα Νο 176) διαβάζουμε: Ένα βρακί γυναικείο κεντημένο στο πατίκι μονάχα. Σε προικοσύμφωνο του συμβολαιογράφου κ. Σταύρακα 1827 , χωρίο Πόρος βρίσκουμε : «.....και τρία συντρόφια , το ένα κεντημένο με χρυσάφι και μετάξι»

Συντρόφι λέγανε το γυναικείο βρακί , για να αποφεύγουν προφανώς την δεύτερη ονομασία , που δεν τους βόλευε εύκολα , την θεωρούσαν ντροπερή. Το συντρόφι ήταν άσπρο , μακρύ ως τα γόνατα και συνήθως κεντημένο με πλούσια και όμορφα πλουμίδια. Στο γύρο (κάτω) των δύο σκελών , στο πατίκι όπως το έλεγαν , ράβανε κατάλευκο καναλωτό καμμούφο , μια πλατιά δηλαδή δαντέλα.

2. Το πουκάμισο :

Σε καταγραφή του 1718 διαβάζουμε : «..... υποκάμισα γυναικεία επτά. Το ένα κέντημα τα ρόιδα τα μεγάλα , το άλλον κέντημα τα κούφια μήλα το άλλον κέντημα το φτερόν , τα άλλα δύο κεντητά με χρυσάφι , το άλλο κέντημα γραπτόν , το άλλο κέντημα η ψώρα»

Για να γίνει ένα πουκάμισο χρειάζονταν 8-9 πήχες άσπρο , πάντα , πανί και συναρμολογούνταν με δύο βασικά κομμάτια : τη μάνα και το αναγκιόλι . Μάνα είναι το μεσαίο φύλλο που σ' αυτό έκαναν την ξετραχειίση δηλ. έβαναν την τραχηλιά. Τα αναγκιόλια , πάλι , ήταν δύο και ράβονταν δεξιά και αριστερά , φαρδιά κάτω στενά πάνω , για να πλαταίνει στον ποδόγυρο , κι έφτανε ως τις μασχάλες. Κάτω από τις μασχάλες κολλούσαν δύο τετράγωνα πανιά , τα μασκαλίδια. Όλα τα κομμάτια ήταν από λεπτό λινό ύφασμα του αργαλειού . Μερικές φορές μάλιστα , ήταν τόσο λεπτό , που σ' έκανε να απορείς και να θαυμάζεις για την αξιοσύνη της αξιοχέρας υφάντρας.

Τα πουκάμισα είναι καθημερινά και γιορτινά με την αντίστοιχη κατασκευή και φοριόντουσαν κατάσαρκα. Είναι μακριά και φτάνουν λίγο πιο πάνω από τα στραγάλια. Στις πιο πολλές περιπτώσεις έχουν μανίκια , έχουμε όμως και κοντομάνικα και αμάνικα πουκάμισα που τα φορούσαν το καλοκαίρι. Στο στήθος το πουκάμισο είναι ανοικτό σχιστό και ολοκέντητο . Το κεντημένο μέρος λέγεται τραχηλιά ή ξεχειλιά . Οι τραχηλιές γίνονται με τρεις τρόπους . Η κεντούσαν πάνω στο ίδιο ύφασμα του πουκάμισου , ή έραβαν στο στήθος τετραγωνικά άλλο ύφασμα πολύ λεπτό αφαιρώντας το πρώτο κι έκαναν σ' αυτό το κέντημα , ή το πιο συνηθισμένο , κεντούσαν σε ξεχωριστό λεπτοφαιμένο πανί και κατόπιν το κολλούσαν πάνω στο χοντρότερο βασικό ύφασμα. Τα κεντήματα της τραχηλιάς ήταν ποικίλης μορφής και ακολουθούσαν συμμετρικά το κόψιμο του ανοίγματος.

Τα κεντημένα πουκάμισα τα φορούσαν και οι παντρεμένες και οι ανύπαντρες. Οι ανύπαντρες φορούσαν κεντημένα της αράδας. Τα πιο όμορφα προορίζονταν φυσικά για τις νυφάδες. Το πουκάμισο του γάμου ήταν ότι πιο ωραίο μπορούσαν να επιτηδευτούν. Συνήθως το χάριζε η μάνα του γαμπρού στη νύφη για το βράδυ του γάμου. Τη Δευτέρα το πρωί το επιδείκνυαν θριαμβευτικά σηκώνοντας το ψηλά σαν μπαϊράκι για να το δουν όλοι στο χωριό σημαδεμένο με τα ίχνη της τιμής της νύφης. Ύστερα όμως από αυτή την τελετουργική επίδειξη δεν το ξαναφορούσε. Το απίθωναν , λοιπόν , στη κασέλα και μάλιστα άπλυτο όπως ήταν , για να τους το βάλουν για δεύτερη φορά όταν θα αποδημούσαν από τα εγκόσμια. Με βάση όμως το σχήμα του πουκαμίσου (πολύ φαρδύ μανίκι και κλειστό στο λαιμό) δεν είναι δυνατόν να φορεθεί μέσα στο πολύ στενό μανίκι του φουστανιού και στο V της σπαλέτας. Η νόνα μου που γεννήθηκε στις αρχές του 1900 ποτέ δεν φόρεσε πουκάμισο όπως και οι υπόλοιπες γυναίκες! Προφανώς ήταν το νυχτικό και όχι πουκάμισο.

3. Το γελέκι :

Μόνο οι παντρεμένες , φορούσαν το γελέκι (από το γαλλικό :gillet). Κατασκευάζονταν από ύφασμα λινό ή μπαμπακερό. Χρειάζονταν για να στηρίζεται και να προβάλλεται συμμετρικά το στήθος , ένα είδος στηθόδεσμου. Μπροστά έχει ένα τετράγωνο άνοιγμα (ντεκολτέ) και από εκεί και κάτω είναι κάθετα σχιστό και κουμπώνει με κουμπιά . Δεξιά και αριστερά έβαναν χωνευτά καλάμια (μπανέλες) για να παίρνει σταθερή πλάγια κλίση το ρούχο. Το κενό που σχηματίζονταν ανάμεσα στο γελέκι και το πουκάμισο το γέμιζαν με κομμάτια ύφασμα ή μαντήλια και έδιναν το ποθητό σχήμα στο μπουστό . Τα γελέκια ήταν άλλα κεντημένα και άλλα σκέτα. Το κέντημα γίνονταν με μεταξοκλωστή χρωματιστή ή άσπρη. Τέλος το γελέκι ήταν πάντα άσπρο.

4. Το καμιζέτο ή καμπζέτο :

Το καμιζέτο ή καμπζέτο (από το ιταλικό camiciotto) είναι και αυτό άλλο ένα είδος στηθόδεσμου απ' λινό ή μπαμπακερό ύφασμα. Δεν έχει πλάτες , όπως το γελέκι , περνιέται στους ώμους με δύο τιράντες και δένεται στην πλάτη πίσω με δύο ταινίες στενές . Είναι σε σχήμα παραλληλόγραμμο , φοριέται πάνω από το γελέκι ή και χωρίς αυτό. Τα καμπζέτα έχουν καλάμια βαλμένα εσωτερικά σε αραδιασμένες κάθετες υποδοχές. Τα καλάμια έχουν μήκος γύρω στα 10cm και γίνονται από κοινό καλάμι ή από κόκαλα μικρού αρνιού. Άλλες ονομασίες είναι : στέκες και μπουστίνες. Μερικά είναι κομψοτεχνήματα από άποψη κεντήματος. Άλλοτε πάλι έραβαν στο πάνω μέρος μια δαντέλα (το μέρλο) για να φαίνεται από το τριγωνικό άνοιγμα της σπαλέτας.

5. Το κότολο :

Σε προικοσύμφωνο του συμβολαιογράφου Κατηφόρη στα 1852 στη Χώρα διαβάζουμε: «..... της δίνουμε και δώδεκα κότολα...».

Το κότολο είναι ένα είδος εσωτερικής φούστας κατασκευασμένο από μάλλινο , λινό ή μπαμπακερό ύφασμα. Λέγεται και μεσοφόρι. Όπως και το καμιζέτο είναι και αυτό κατάλοιπο της ιταλικής επίδρασης. Κότολο φορούν και οι παντρεμένες και οι ανύπαντρες. Οι νύφες φορούν πολλά κότολα μαζί , τέσσερα ως πέντε για να κάνουν μεγάλο γύρο και να είναι απλωτό το φουστάνι. Τα απανωτά αυτά κότολα δεν έχουν όλα το ίδιο μέγεθος. Το ένα είναι λίγο πιο κοντό απ' το άλλο. Το πρώτο είναι το πιο κοντό και το τελευταίο (απ' έξω) του πιο μακρύ. Σε μερικές περιπτώσεις ο ποδόγυρος είναι εξοπλισμένος με ένα περαστό σύρμα για να κρατιέται απλωτό και ολοστρόγγυλο το κότολο κάτω απ' το φουστάνι. Εκτός απ' αυτή τη χρησιμότητά του , το κότολο έχει και πρακτική αξία. Οι χωριάτισσες όταν

δουλεύουν ανασκουμπώνουν το ολόμακρο φουστάνι τους κάνοντας πίσω ουρά , την κούδα . Έτσι μένουν με το μεσοφόρι που είναι πιο κοντό και τις διευκολύνει στις δουλειές και στο βάδισμα.

6. Το φουστάνι:

Το φουστάνι είναι εφαρμοστό , στενό από την μέση και πάνω και πλατύ (με πλήθος πτυχές) από εκεί και κάτω. Το πάνω μέρος του λέγεται καμπζέλα. Το κάτω ξεχύνεται πλούσιο ως τα στραγάλια με καλοσιδερωμένα τα άπειρα κανάλια του. Στο δεξί πλάι έχει μία κρυφή τσέπη , κάθετα σχιστή , που εξαφανίζεται μέσα στα ατέλειωτα κανάλια.

Το πιο περιποιημένο μέρος του φουστανιού είναι η καμπζέλα , που ενώνεται με την φούστα στη μέση και η ραφή εκεί είναι αρκετά ευδιάκριτη , όταν δεν φορούν ποδιά. Προσέχουν πολύ μάλιστα να είναι η καμπζέλα εφαρμοστή πάνω τους. Δεν πρέπει να «πλέει». Στο φόρεμα της ανύπαντρης η καμπζέλα είναι κλειστή ως το λαιμό και κάθετα σχιστή ως τη μέση. Το άνοιγμα αυτό κουμπώνει με κρυφές ζάβγες ή κόμπιτσες ή

κουμπάκια χρωματιστά και γυαλιστερά. Ο λαιμός (το ντεκολτέ) , που ποτέ δεν αγγίζει τα όρια του τολμηρού , είναι στρογγυλός και δίνει χάρη χωρίς να κρύβει την θηλυκότητα.

Τα μανίκια είναι εφαρμοστά σ' όλο το μήκος του χεριού και θηλυκούν αρκετά πάνω απ' τον καρπό , με κόμπιτσες ή κουμπάκια που είναι και όλη η διακόσμηση στο φουστάνι της ανύπαντρης που δεν είναι ποτέ κεντημένο ή αρματωμένο με γαϊτάνια.

Η καμπζέλα στο φόρεμα της πας παντρεμένης είναι ανοιχτή μπροστά. Έχει ένα τετράγωνο άνοιγμα που σταματάει αρκετά πάνω από την μέση , ακριβώς κάτω από το στήθος. Από την μέση μέχρι το στήθος είναι κάθετα σχιστή και κουμπώνει με εσωτερικές συρματοθηλιές. Παράλληλα είναι καταστόλιστη με λάνα δηλ. μάλλινο γαϊτάνι στο ίδιο χρώμα με το φουστάνι (στα καθημερινά) με χάρτζα και όμορφα κεντήματα με χρυσάφι και ασήμι (στα νυφιάτικα). Τα χάρτζα είναι ταινίες πλεγμένες με χρυσοκλωστή και ράβονται στην περιφέρεια του ανοίγματος. Χάρτζα και λάνα βάζουν και στα μανίκια επίσης. Το κενό που αφήνει η καμπζέλα καλύπτεται εντυπωσιακά από την σπαλέτα όπως θα δούμε παρακάτω.

Τα χρώματα στο καθημερινό φουστάνι είναι αυστηρά τέσσερα : μπλε , βυσσινί , κυππαρισί , καφέ . Το μπλε και το κυππαρισί θεωρούνται χρώματα της σεμνότητας και της αρχοντιάς. Το βυσσινί δείχνει μεγαλοπρέπεια και είναι χρώματα γιορτινά αντίθετα με το καφέ που φοριέται σε καθημερινή βάση.

Το ύφασμα του φουστανιού το αγόραζαν συνήθως από τα εμπορικά καταστήματα της Χώρας και ήταν μεταξωτό μπαμπακερό ή μάλλινο ανάλογα με την εποχή ή την κατάσταση. Τούτα τα υφάσματα οι έμποροι τα έφερναν παραγγελία από την Ιταλία και την Γαλλία , και ήταν μονόχρωμα . Η χρωματιστή μονοτονία σπάει με την εσωτερική ύφανση σχημάτων , λουλουδιών κλαδιών και λαχουριών.

Οι γυναίκες της Χώρας προτιμούσαν τα αλέγρα χρώματα και στα γιορτινά και στα νυφιάτικα φουστάνια.

Σε προικοσύμφωνο του συμβολαιογράφου Μιχ. Αναγνώστη στα 1824 διαβάζουμε : «.....ένα φόρεμα κολόρ ντι ρόζα με την ποδιά του...». Σε προικοσύμφωνο του συμβολαιογράφου Κατηφόρη στα 1851 συναντάμε : «...2 βέστες ιταλικές , ένα φόρεμα μεταξωτόν φιορίτον , κεφαλοπάνια 4 ....κλπ». Για να γίνει ένα φουστάνι χρειάζονταν 10 πήχες ύφασμα δηλ. 6,40 μέτρα. Το σύνολο του υφάσματος λέγονταν μπρατσαδούρα.

7. Η σπαλέτα:

Σπαλέτα λέμε το εντυπωσιακό μπροστομάντηλο που φορούν οι παντρεμένες και οι νύφες. Η σπαλέτα λέγεται και κρέπι . Είναι μεταξωτή με κρόσια καφασωτά ολόγυρα . Στη καθημερινή φορεσιά το κρέπι είναι αυστηρά στο ίδιο χρώμα με το φουστάνι ενώ οι νυφάδες σε χρώμα λευκό και καμιά φορά αχνό ροζ ή αχνό κίτρινο.

Η σπαλέτα είναι φιοράτη με όμορφες υφαντές φιγούρες με επικρατέστερο μοτίβο: άνθη πλαισιωμένα με πλατιά φύλλα που κρατιούνται από λεπτούς και λυγρούς μίσχους.

Φοριέται διπλωμένο διαγώνια τριγωνικό με την ορθή γωνία στην πλάτη ανάμεσα απ' τις κοτσίδες. Οι άλλες δύο άκρες σμίγουν μπροστά πάνω από το καμιζέτο ή το γελέκι και σχηματίζεται έτσι ένας εντυπωσιακός τριγωνικός μπουστός που στολίζεται με αλυσίδες , καρφοβελόνες , ποντάλια, σταυρουδάκια και την σπίλα.

8. Η ποδιά :

Απαραίτητο συμπλήρωμα και αληθινό στολίδι της φορεσιάς ήταν πάντα η ποδιά. Τη φορούν όλες οι γυναίκες , παντρεμένες και ανύπαντρες , καθημερινή και γιορτή. Μονάχα η νύφη δεν βάνει ποδιά.

Η ποδιά είναι πάνω στενή , κάτω πλατιά και καναλωτή και πάντα λεπτή και ανάλαφρη. Απ' την ζώστρα της μέσης ξεχύνονται προς τα κάτω πλήθος κανάλια που σβήνουν όσο πλησιάζουν στην κάτω άκρη.

Η ποδιά άλλοτε είναι σκέτη , άλλοτε κεντημένη και συνήθως έχει στο δεξιό μέρος ένα εξώραφο τσεπάκι. Σε τούτο βάζουν το μαντηλάκι τους. Οι σκέτες ποδιές συνήθως έχουν ραμμένη στην ούγια μια πρόσθετη διακοσμητική ταινία , το λεγόμενο καμούφο , που σχηματίζει φουσκωτές πλατιές πτυχώσεις και δίνει μια λιτή ομορφιά με τις ένθετες υφαντές ταινίες , τα ανθάκια και τα φύλλα που το στολίζουν. Συχνά το καμούφο είναι αριστοτεχνικά κεντημένο . Κεντημένο γίνεται και το τσεπάκι.

Οι κεντημένες ποδιές είναι πιο περιποιημένες. Γίνονται από λεπτότερο ύφασμα καλής ποιότητας και τις κεντούν με πολύ γούστο και επιτηδειοσύνη με κέντημα πότε φουσκωτό , πότε τρυπητό πάνω στο ίδιο ύφασμα και πάντα στην ίδια απολύτως απόχρωση με την ποδιά. Με τον τρόπο αυτό σχηματίζεται μια πλατιά ούγια με κρεμαστες γλώσσες , συνεχόμενους ρόδακες , μαργαρίτες κλπ. Τα σχήματα τα λέμε αζούρια και την άκρη της κεντημένης ούγιας φεστόνι.

Το χρώμα της ποδιάς ακολουθεί απολύτως το χρώμα του φουστανιού.

9. Το κεφαλομάντηλο :

Το μαντήλι είναι απαραίτητο εξάρτημα της λευκαδίτικης φορεσιάς , σε σχήμα πάντα τετράγωνο. Μεταξωτό , μπαμπακερό , λινό ή μάλλινο ανάλογα με την περίπτωση και την εποχή. Χρώμα καφέ για τα γιορτινά μαντήλια , λευκό για τα νυφιάτικα. Ονομαστά είναι τα γεμενιά μαντήλια , φερμένα προφανώς από την Ιεμένη του Βοσπόρου. Ετούτα είναι μεταξωτά , διάφανα , με ωραία κεντήματα ολόγυρα. Ένα λαϊκό δίστιχο λέει : «Όσες κεντιές και βελονιές έχει το γεμενί σου , τόσα βενέτικα φλουριά αξίζει το κορμί σου». Τα ωραιότερα αυτά μαντήλια τα κεντούσαν με χρυσοκλωστή και ασημοκλωστή. Τα πιο όμορφα μαντήλια είναι τα κεφαλοπάνια. Πλούσια , μεγάλα αραχνούφαντα από φινό μπαμπακερό ή μεταξωτό ύφασμα. Ολόγυρα είναι διακοσμημένα με μέρλο (δαντέλα) πλατύ ως τρία δάκτυλα. Το χρώμα καφέ ή άσπρο. Τα λευκά κεφαλοπάνια τα φορούσαν οι νύφες.

10. Η μπέρτα (γαλλικά: berthe):

Η μπέρτα είναι κάλυμμα της πλάτης. Χωρίς μανίκια φορέθηκε πιθανότατα από το β' μισό του 19^{ου} αιώνα και αντικατέστησε το κοντέσι και την φλοκάτα της παλαιότερης φορεσιάς. Είναι κυκλική , την φορούν παντρεμένες και ανύπαντρες , γίνεται από μαλλί και βάφεται στο χρώμα του φουστανιού. Υπάρχουν οι μονές (άνοιξη και καλοκαίρι) και διπλές για το χειμώνα. Έρχονται χιαστί μπροστά και δένουν πίσω στη μέση. Πλέκονται με αγκεριδί και τα σχέδια είναι : καθιστό ποδαρούλι , ψαράγκαθο , τα κουμπάκια , το σφελαγκωτό , τα ρουμπάλια. Η επιφάνεια της μπέρτας χωρίζεται σε δύο μέρη το πάνω και το κάτω. Το πρώτο λέγεται κάμπος και το δεύτερο φρατσέτα που θα πει περιφερειακό στολίδι. (από το γαλλικό frange) .

11. Τα νυφιάτικα :

Η νυφική φορεσιά είναι στην ίδια πάνω κάτω γραμμή με το κοινό φόρεμα , αλλά έχει επιπλέον τον τσουμπέ , το φέσι και τα γάντια , που δημιουργούν ένα διαφορετικό και επιβλητικό σε ομορφιά και χάρη σύνολο.

Ότι αναφέραμε πιο πάνω σχετικά με τα κομμάτια που αποτελούν την φορεσιά ισχύει και δω. Όλα εκτός από την ποδιά.

Το νυφικό φουστάνι είναι μεταξωτό (ταφτάς , μπροκάρ , σαντούκ) βαρύ , σε πυκνή και γυαλιστερή ύφανση. Δεν σχηματίζει κανάλια όπως το άλλο , μόνο απλώνεται φαρδύ σχηματίζοντας πλατιές και φουσκωτές πτυχές και να μπορέσει να φουσκώνει με τα 4 κότολα που θα φορεθούν από μέσα. Είναι μακρύ και σέρνεται , σαρώνει τις ρούγες. Κάτω στο γύρο του , είναι ραμμένα περιφερειακά πλατιά χάρτζα , αστραφτερά , χρυσαφένια. Στολισμένη με χάρτζα και κεντήματα είναι και η καμπζέλα του φουστανιού καθώς και ο γύρος των μανικιών.

Τα χρώματα που προτιμούσαν για τα νυφικά φορέματα ήταν : παγωνί , μελιτζανί , ουρανή , κεραμιδί , βυσσινί , μπλε , κόκκινο , τυρκουάζ , λαδί, θαλασσί κλπ.

Τη χάρη ωστόσο και το αέρα της αρχοντιάς τη δίνει στο νυφικό ο τσουμπές , ένας επενδύτης που σκεπάζει τους ώμους και τις πλάτες , κατεβαίνει ως κάτω στα πόδια και σχεδόν σέρνεται απλωτός με καλοσιδερωμένα κανάλια , πιέτες. Είναι κατακόρυφα ανοιχτός και δεν κουμπώνει πουθενά. Τα μανίκια του τσουμπέ είναι κοντά και περιέργα. Φτάνουν λίγο πιο πάνω από τους αγκώνες. Στη κλειδώση του ώμου είναι φουσκωτά κι από εκεί και κάτω εφαρμοστά. Στο στένωμα των μανικιών υπάρχουν ωραιότερες διακοσμήσεις με χάρτζα , μεταξογάιτανα και χρυσά σιρίτια. Ενώ προς το φουσκωτό μέρος του μανικιού αναπτύσσονται χρυσά άνθη.

Ωραιότατο είναι και το κέντημα της πλάτης στο τσουμπέ. Όλη η επιφάνεια από τους ώμους μέχρι την μέση κολυμπάει στο μετάξι και στη χρυσοκλωστή. Το σχέδιο είναι πολυσύνθετο

συνήθως με μπουκέτα λουλουδιών , συνθέσεις κλαδιών και πουλιών , ακόμη και δικέφαλοι αετοί. Τέλος ο τσουμπές στολίζονταν με όμορφο χρυσό χάρτζο σε όλο το μήκος της περιφέρειάς του.

Το χρώμα του τσουμπέ καθώς και το ύφασμα είναι ίδιο με του φορέματος. Όμως υπάρχει και ο μαύρος μεταξωτός τσουμπές που ταιριάζει με όλα τα χρώματα και συνήθως φοριέται «δανεικός» από νύφη σε νύφη , όταν δεν υπάρχει οικονομική δυνατότητα κατασκευής τσουμπέ.

Ακουστοί ήταν οι τσουμπέδες από μετάξι δαμάσκο. Σε προικοσύμφωνο του συμβολαιογράφου Κ. Σταύρακα στα 1825 στο χωριό Πόρος , βρίσκουμε : «.....τσουμπές δαμασκηνός , γαλάζιος με χρυσογάιτανα....».

Εντυπωσιακό και πανέμορφο επίσης στολίδι της νυφικής φορεσιά είναι η σπαλέτα (για την οποία μιλήσαμε πιο πάνω). Η νυφική σπαλέτα είναι από καθαρό μετάξι , πλούσια , αστραφτερή με πλήθος ξεχυτά και καφασωτά κρόσια. Από μέσα το καμπζέτο κολπώνει φανταχτερά το στήθος , και πάνω στο ξεχωριστό νυφικό στήθομάντηλο (σπαλέτα) φιγουράρουν τα χρυσαφικά : σπίλες , ποντάλια , καρφοβελόνες αλυσίδες καρδιές , σταυρουδάκια.

Υπέροχο επιστέγασμα της νυφικής στολή είναι το φέσι. Το φεσάκι αυτό έχει διάμετρο γύρω στα 15cm και μοιάζει σαν αναποδογυρισμένο πιατάκι. Οι νύφες το φορούν στραβά , πάντα στο αριστερό μέρος , έτσι που να πιάνει μέρος της χωρίστρας και να σκεπάζει λίγο το μέτωπο. Η παρουσία του είναι διακοσμητική και φοριέται μονάχα από την νύφη τη μέρα του γάμου. Το χρώμα της πρώτης επιφάνειας είναι μαύρο σε ύφασμα βελούδινο. Πάνω στη βελούδινη επιφάνεια κεντούσαν με χρυσοκλωστές , ασημοκλωστές , χρυσογάιτανα και σχημάτιζαν άνθη , φύλλα και γραμμικές συνθέσεις. Σε πολλά φέσια βρίσκουμε και κεντήματα χρυσά στολισμένα ανάμεσα με μαργαριτάρια. Πάνω από το φέσι μπαίνουν σταυρωτά οι δύο κοτσίδες σαν μπομπάρι , συγκρατούν το φέσι και πάνω τους κάθετοι το νυφικό αραχνοῦφαντο κεντητό κεφαλοπάνι που πέφτει στους ώμους και στην πλάτη ενώ ολόγυρα είναι στολισμένο με χρυσό ή άσπρο μέρλο. Πάνω από το μαντήλι λοξά πάνω από το φέσι μπαίνει το πιο όμορφο και χαρακτηριστικό κόσμημα , η τρέμουλα. Είναι μια μεταλλική βέργα ως 10cm , το λεγόμενο κότζι , με 4-5 σπείρες (ελατήρια) που καταλήγουν σε χρυσά άνθη στολισμένα με μαργαριτάρια και διάφορες πολύτιμες πέτρες.

Όμορφα χρυσά μακριά σκουλαρίκια με πολύτιμες πέτρες στολίζουν τα αυτιά . Στο λαιμό χρυσή αλυσίδα με καρδούλα ή σταυρουδάκι. Τελευταία φορούν τα άσπρα γάντια στα χέρια τους.

12. Τα χηριάτικα :

Τίποτα το ιδιαίτερα ξεχωριστό. Όλα τα φορέματα , οι ποδιές , οι σπαλέτες , τα κεφαλοπάνια και οι μπέρτες βάφονται μαύρα.